

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
MUZEUL DE ISTORIE A MOLDOVEI

CERCETĂRI ISTORICE
(SERIE NOUĂ)

XXXII
2013

IAȘI
2013

COMITETUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara STRATULAT (redactor șef)

Senica ȚURCANU

Sorin IFTIMI

Tamalia-Elena MARIN

Ioan IAȚCU

Măriuca-Diana VORNICU

Loredana SOLCAN (secretar de redacție)

Traduceri realizate/revizuite

Coralia COSTAȘ

Simona POSTOLACHE

Tehnoredactare

Loredana SOLCAN

Măriuca-Diana VORNICU

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași

Muzeul de Istorie a Moldovei

Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1

Iași, RO-700028

Telefon/Fax: 040232218383

e-mail: cercetari.istorice@yahoo.com

ISSN 1453-3960

EDITURA PALATUL CULTURII

Iași

SUMAR
SOMMAIRE – CONTENTS – INHALT

ABREVIERI – Abbreviations – Abreviations – Abkürzungen.....	6
Nicolae URSULESCU, Unele comentarii cu privire la sceptrele preistorice figurative recent publicate/ Quelques commentaires concernant les sceptres préhistoriques figuratifs récemment publiés.....	11
Vasile DIACONU, Daniela CALISTRU, Daniel-Florin SAVA, Obiecte din epoca bronzului descoperite pe Valea Siretului/ Bronzezeitliche Gegenstände aus dem Tal des Siret.....	33
Nelu ZUGRAVU, Puncte de vedere ale unui clasicist pe marginea unor opinii privitoare la religiile pre- și protoistorice/ A Classicist's Points of View on Opinions Concerning the Pre- and Protohistoric Religions.....	61
Tincuța CLOȘCĂ, Repere istoriografice privind cercetarea operei lui Ioan Hrisostom/ Historiographic Points of Reference Concerning the Research of John Chrysostom's Work.....	95
Ioan IAȚCU, The Painting of Roman Dobruja (5th-6th AD): A General View/ Pictura în Dobrogea romană (secolele V-VI p. Chr.): privire de ansamblu.....	113
Rodica POPOVICI, Carreaux de poêle à aigles bicéphales dans la Moldavie médiévale (XVe-XVIIe siècles)/ Cable cu acvile bicefale în Moldova medievală (secolele XV-XVII)	131
Alexandra-Marcela POPESCU, Hiclenia – explicații terminologice/ Treason – Terminological Explanations.....	165
Ștefan S. GOROVEI, Movileștii. Considerații finale/ The Movilești. Final Considerations	177

Dan FLOAREȘ, O tipăritură din Anvers privitoare la evenimente din domnia lui Gaspar Grațiani (1620)/ <i>An Antwerp Print Regarding some Events from Gaspar Grațiani's Reign (1620)</i>.....	195
Maria BERCEANU, Reformele lui Constantin Mavrocordat, început al modernizării administrative în Moldova. Un studiu de caz: Ținutul Bacău/ <i>Constantin Mavrocordat's Reforms, the Beginning of Modern Administration in Moldavia. Case Study: the County of Bacău</i>.....	211
Manole BRIHUNET, Edificii de cult din satele raionului Telenеști: istorie și actualitate/ <i>Des édifices du culte dans les villages du district de Telenеști: histoire et actualité</i>.....	249
Alina FELEA, Din istoria căsătoriilor mixte. Căsătoria cu țiganii în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea/ <i>From the History of Mixed Marriages. Marrying Gypsies within the Romanian Space during the 18th – first half of the 19th Centuries</i>.....	265
Liliana CONDRATICOVA, Prelucrarea artistică a metalului: candelے și cădelnițe din spațiul ortodox/ <i>Le traitement artistique du métal: des veilleuses et des encensoirs de l'espace orthodoxe</i>.....	279
Sorin IFTIMI, O <i>addenda</i> la portretistica lui Nicolo Livaditi (1830-1858)/ <i>An Addendum to Niccolo Livaditi's Portrait Art (1830-1858)</i>	291
Aurica ICHIM, Constituirea patrimoniului Pinacotecii din Iași în domnia lui Alexandru Ioan Cuza/ <i>Constituting the Heritage of the Art Gallery in Iasi during the Reign of Alexandru Ioan Cuza</i>.....	317
Ciprian-Petru POPOVICI, Ultimii ani din viață ai regelui Ferdinand al României/ <i>King Ferdinand's of Romania Last Years of Life</i>.....	345
Bogdan Petru NICULICĂ, Nicolai BODNARIUC, Documente inedite referitoare la colecția de antichități paleolitice a lui Ceslav Ambrojevici/ <i>Unpublished Documents Concerning Ceslav Ambrojevici's Collection of Paleolithic Antiques</i>.....	355

Recenzii. Note de lectură (Book Reviews)

Cornelia-Magda LAZAROVICI, Gheorghe LAZAROVICI, <i>Ruginoasa-Dealul Drăghici. Monografie arheologică</i> , Suceava, 2012 (Loredana SOLCAN)	369
Ion MAREȘ, <i>Metalurgia aramei în civilizațiile Precucuteni și Cucuteni</i> , Suceava, 2012 (Radu-Gabriel FURNICĂ)	373
Tudor SOROCEANU, <i>Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului</i> , Cluj-Napoca/Bistrița 2012 (Diana-Măriuca VORNICU)	375
Carol KACSÓ, <i>Repertoriul arheologic al județului Maramureș</i> , Baia Mare, 2011 (Bogdan Petru NICULICĂ)	378
Lăcrămioara STRATULAT, Ioan IAȚCU, <i>Arta pelerinajului. Obiecte creștine în spațiul est și sud-est carpatic (secolele IV- XVI)</i> . Catalog de expoziție, Iași, 2011 (Tamilia-Elena MARIN)	383
Igor CERETEU, <i>Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău. Catalog</i> , Iași, 2011 (Vitalie PLEȘCA)	384

ULTIMII ANI DIN VIAȚĂ AI REGELUI FERDINAND AL ROMÂNIEI

Ciprian-Petru POPOVICI¹

După aprobarea Constituției din anul 1923, spiritele s-au mai liniștit pe scena politică a tânărului regat al României. Astfel, la începutul anului următor, s-a realizat contopirea Partidului Național cu Partidul Naționalist al Poporului, condus de Nicolae Iorga².

Noua formațiune politică spera să fie adusă la putere de regele Ferdinand. În acest scop, conducătorul Partidului Naționalist al Poporului l-a invitat pe suveran la deschiderea solemnă a „Universității Populare” din Vălenii de Munte, programată pentru data de 1 iulie 1924.

Preocuparea lui Ferdinand de a cinsti marile personalități ale istoriei românești este demonstrată de participarea sa la ceremoniile prilejuite de aniversarea unui secol de la nașterea lui Avram Iancu. Manifestațiile au început în data de 28 august 1924, când, în toate bisericile ortodoxe din România, s-a oficiat un parastas în memoria marelui erou ardelean. În data de 31 august a sosit cu un tren special la Țebea regele Ferdinand, împreună cu familia. A avut loc un pelerinaj la mormântul Iancului, ale lui Ion Buteanu și Simion Groza, tribunii săi³.

După primirea călduroasă de care au avut parte regele și familia sa, Octavian Goga a salutat în paginile revistei „Țara Noastră” venirea suveranilor la mormântul lui Avram Iancu: „În decorul schimbat, un alt

¹ Muzeul Bucovinei, Suceava.

² C. I. Stan, *Preliminariile formării Partidului Național Țărănesc. Fuziunea Partidului Național cu Partidul Naționalist al Poporului*, în H. Dumitrescu (coord.) *Omagiu istoricului Ioan Scurtu*, Focșani, 2000, p. 279-290.

³ P. Matei, *ASTRA și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, 1986, p. 57.

monarh trece astăzi pe la casa Iancului. E al nostru. Vine să-i îngenunche la groapă, simbolizând recunoștința unui neam”⁴.

În ziua de 1 septembrie 1924, festivitățile au continuat pe muntele Găina și la Vidra. Regele Ferdinand a decorat Batalionul 5 Vânători de munte din Abrud și i-a acordat numele de „Avram Iancu”. Serbările s-au încheiat la Cluj, în ziua de 2 septembrie 1924⁵.

La sfârșitul anului 1925, când starea sănătății regelui Ferdinand se înrăutățise, liberalii au declanșat împotriva prințului moștenitor Carol o furibundă campanie de presă, dorind să scape de un adversar primejdios, care nu ar fi continuat politica tatălui său.

În acest fel, în decembrie 1925, se ajunge la o nouă complicație în cadrul membrilor familiei regale, când Carol renunța, în mod definitiv și irevocabil, „la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și a statutului Casei Regale, m-am bucurat până azi ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei domnitoare. Renunț, totodată, la drepturile ce mi-ar reveni prin legile țării asupra fiului și averii sale”. Carol se angaja ca, în răstimp de zece ani, „să nu mă întorc fără autorizația suveranului”⁶.

Pentru rezolvarea acestei probleme, în ziua de 31 decembrie 1925 regele Ferdinand a convocat la Sinaia, Consiliul de Coroană. Au fost prezenți șefii tuturor partidelor politice, președinții corpurilor legiuitoare, foștii prim-miniștri, generalul Constantin Coandă, Al. Vaida Voevod, președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Gheorghe Buzdugan, patriarhul Elie Miron Cristea și generalul Constantin Prezan.

Înainte de începerea Consiliului de Coroană, șefii partidelor politice au fost primiți separat de Ferdinand în audiență, pentru a-i informa în legătură cu motivul convocării, chiar în ultima zi a anului, și a le aduce la cunoștință scrisoarea de renunțare la tron a prințului Carol.

Cu ocazia audienței pe care șeful statului i-a acordat-o, N. Iorga a insistat să-l convingă în legătură cu organizarea unui nou demers pe lângă Carol, încercând să-l determine să revină asupra deciziei. La finalul discuției,

⁴ O. Goga, *Mustul care fierbe*, ediție de T. Vârgolici, București, 1992, p. 226.

⁵ C. I. Stan, *Regele Ferdinand I, „Întregitorul” (1914-1927)*, București, 2003, p. 201.

⁶ *Acte și corespondență relative la renunțările la tron ale fostului prinț moștenitor*, București, 1926, p. 15-16.

marele istoric a spus: „Sunteți victima celei mai mari prostii care s-a făcut vreodată în această țară”⁷.

Chiar și unii membri ai familiei regale erau adepții unui nou demers pe lângă Carol. Astfel, principesa Elena a cerut să i se acorde soțului ei încă o șansă și s-a oferit să plece la Milano, ca să-l convingă să se întoarcă în țară, dar propunerea ei a fost respinsă. Nu doar Ferdinand, dar nici regina Maria nu mai era dispusă la compromisuri. Prințul Nicolae își prezenta în jurnalul său poziția astfel: „Cu mare durere părinții și-au dat seama că de data asta Carol a întins prea mult coarda și au hotărât să termine cu totul, o dată pentru totdeauna, ținând seama de interesele țării”⁸.

Problema a fost rezolvată prin recunoașterea succesiunii la tronul României a principelui Mihai, Ferdinand urmărind să pună partidele politice în fața faptului împlinit, dorind o rezolvare cât mai rapidă a chestiunii și potrivit intereselor sale. Relevând acest lucru, unul dintre participanții la Consiliul de Coroană, patriarhul Miron Cristea, arată în memoriile sale: „Era o deprimare generală... ca la prohod. Regele face o scurtă introducere, apoi citește hotărârea sa nestrămutată că îi primește abdicarea și roagă pe toți a-i sta în ajutor ca să facă formele legale în liniște”⁹.

În ziua de 3 ianuarie 1926, cu prilejul unei consfătuiri intime la Sinaia, la care au participat regele Ferdinand, frații Ion Vintilă și Dinu Brătianu, Al. Constantinescu, I. G. Duca și G. Mârzescu, s-a constituit Regența, formată din patriarhul Miron Cristea, Gh. Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, precum și prințul Nicolae. Noul organism politic se afla clar sub influența PNL, mai ales a șefului său. Comentând această situație, scriitoarea engleză Martha Solon consemna: „Graba într-adevăr cu care instituția Regenței fusese decisă și compoziția sa părea dintre cele mai suspecte opoziției. Ele lăsau să se creadă, ca și de altfel darea la o parte a Reginei Maria, că guvernul voise să constituie un organism docil și supus

⁷ N. Iorga, *Memorii*, vol. IV, București, 1920, p. 79-80; D. Nobilescu, *Restaurația*, Cluj-Napoca, 1933, p. 34.

⁸ Prințul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra coroanei României. Documente, amintiri și comentarii*, ediție de Gh. Buzatu, S. Cheptea, S. Pârvu, Iași, 1991, p. 101.

⁹ E. Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1937)*, ediție de Maria și Pamfil Bilțiu, Cluj-Napoca, 1999, p. 101-102.

influenței sale, astfel părea acest consiliu compus dintr-un adolescent și doi bătrâni”¹⁰.

La 28 martie 1926, regele Ferdinand i-a primit în audiență pe Al. Averescu, N. Iorga și Ion Mihalache, conducătorii Partidului Poporului, Partidului Național, respectiv Partidului Țărănesc, avansând ideea realizării unui guvern de uniune națională, sperând astfel că va putea pune capăt frământărilor politice. N. Iorga a propus pentru funcția de prim-ministru pe Iuliu Maniu, în timp ce Al. Averescu a pus în discuție problema înfăptuirii fuziunii imediate și fără condiții a celor trei partide, dar imposibil de realizat în acele momente.

Pentru că nu au ajuns la nici un acord, Ferdinand i-a primit, din nou, în audiență pe cei trei oameni politici, dar aceștia au prezentat șefului statului liste separate de guvern. Martor al evenimentelor, Armand Călinescu prezenta în jurnalul său modul cum se derulau negocierile între naționali și țărăniști: „Discuția a urmat până noaptea târziu. Țărăniștii fac un sacrificiu spre a ușura încheierea colaborării. Ei pretindeau înaintea Ministerului de Interne pentru dr. N. Lupu, naționali se opuneau. Țărăniștii cedează acum; totuși Maniu se menține la punctul său de vedere. Simțeam partida pierdută. Am întocmit și noi în grabă, în mijlocul hazului general, o listă de miniștri”¹¹.

În momentul desfășurării negocierilor, Al. Averescu a fost chemat la Ferdinand și însărcinat de către acesta cu formarea guvernului. Regele a recurs la această soluție fiind sfătuit de Ion I. C. Brătianu, care căuta să-și mențină dominația asupra vieții politice și după părăsirea puterii.

După constituirea noului guvern, la Ministerul Cultelor și Artelor a fost desemnat secretar general tânărul gazetar Nichifor Crainic. El a trebuit să se prezinte în audiență la rege, care l-a primit cu cordialitate: „M-a așezat lângă dânsul așa de aproape că abia mă puteam feri să nu-i ating genunchii. Trăsăturile feței sale erau extraordinar de fine și de nobile, cu totul altfel de

¹⁰ M. Solon, *Amorurile unui rege*, București, 1997, p. 96.

¹¹ A. Călinescu, *Însemnări politice 1916-1939*, ediție de Al. Gh. Savu, București, 1990, p. 53-54.

cum îl arată grosolanele fotografiilor oficiale. M-a pus să-i povestesc toată viața mea de până atunci. La fiecare etapă mă întreba: Și pe urmă?”¹².

Cu toate măsurile întreprinse de noul cabinet, în care Octavian Goga era ministru de interne, adversar al lui Carol, în țară s-au răspândit numeroase zvonuri, potrivit cărora fostul prinț moștenitor plănuia să revină în patrie și să organizeze o lovitură de stat.

Pentru a lămuri această situație, Ferdinand s-a întâlnit la Paris, în august 1926, cu fiul său, Carol. Potrivit unei scrisori trimise de rege soției sale, Carol, după ce și-a regăsit tatăl, „primul gest a fost să-mi sărute amândouă mâinile (...), iar ochii îi erau plini de lacrimi (...), este absolut la curent cu toate treburile din România și le judecă pățimaș”¹³. El cerea suveranului să aprobe despărțirea de soția sa, „pentru a-i ușura situația”¹⁴.

Ferdinand s-a deplasat în Franța pentru o cură balneară la Vichy, deoarece în primăvara anului 1926 s-a observat o înrăutățire a stării sale de sănătate. Faptul că slăbea repede a fost pus, de către doctorul său personal Romalo, pe seama supărării, ca urmare a renunțării la tron a fiului său La sugestia reginei Maria și a lui Ion I. C. Brătianu, a fost consultat și doctorul Mamulea, care a constatat „o malfuncționare a intestinelor, a presupus chiar o tumoare malignă”, comunicând reginei că se impunea consultarea unui specialist în rectoscopie, doctorul Bensaude din Paris¹⁵.

În capitala Franței a fost solicitat doctorul Lable, care a consultat superficial pacientul și a confirmat diagnosticul pus de Romalo, acela de diabet. Nu s-au efectuat analize complexe, sub motivul că Ferdinand suferă de hemoroizi.

După ce doctorul Mamulea devine medicul personal al lui Ferdinand, au mai fost consultați și alți specialiști ca Bensaude și Hartman, dar starea sănătății suveranului a continuat să se înrăutățească de la zi la zi¹⁶.

¹² N. Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, vol. I, ediție de N. Lemnaru, București, 1991, p. 193-194.

¹³ C. I. Stan, *op. cit.*, 2003, p. 213.

¹⁴ Paul de România, *Carol al II-lea. Rege al României*, București, 1991, p. 115.

¹⁵ E. Brătianu, I. I. C. Brătianu, *Memorii involuntare*, București, 1999, p. 93.

¹⁶ A. M. Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. II, *Eșecul democrației române*, București, 2001, p. 263.

În timp ce Carol se întâlnea la Paris în octombrie 1926 cu mama sa, regele Ferdinand a fost supus unei operații de extirpare a intestinului gros. El a aflat cu tristețe că fiul său uneltea să revină în țară, spre a răsturna Regența deja constituită. Din aceste motive, la 28 noiembrie 1926, Ferdinand a adresat o scrisoare lui Al. Averescu, în care își exprima mâhnirea că unii s-au folosit de boala sa „pentru a pune în discuție principii care alcătuiesc însuși temeiul dinastic al monarhilor și care nu îngăduie ca soarta Coroanei să fie lăsată la voia schimbătoare a nimănui”¹⁷.

La 10 octombrie 1926 a fost constituit Partidul Național Țărănesc prin fuziunea Partidului Național și Partidul Țărănesc, fapt socotit ca pozitiv de regele Ferdinand. El a salutat acest act, considerându-l un pas important în procesul de reîntoarcere la sistemul bipartid și spera să se permită crearea unui guvern de „uniune națională”, în vederea pacificării spiritelor¹⁸.

În primele luni ale anului 1927 se constată o ameliorare a stării sănătății regelui Ferdinand. La 18 februarie 1927, Octavian Goga scrie soției sale că a aflat de la generalul Averescu „că după opinia doctorilor, până peste trei-patru ani nu poate fi vorba de un deznodământ. A terminat cura cu radiu, va mai face acum numai injecții. A suportat bine, Averescu e foarte mândru, zice că a dat o mare bătălie de succes”¹⁹.

Starea de bine a regelui nu a ținut mult datorită unei răceli. Potrivit fiului său, prințul Nicolae, „preotul l-a iertat de păcate, l-a primit din nou în sânul bisericii catolice și l-a împărtășit. Faptul că fusese excomunicat pentru că-și botezase copiii în religie ortodoxă, reprezenta una dintre marile lui dureri”²⁰.

După ce s-au făcut intervenții asupra ridicării excomunicării, biserica catolică a decis reprimirea lui Ferdinand în rândurile sale: „Abia în aprilie 1927 și în fașa morții, biserica s-a mai muiat și Papa a trimis un prelat la

¹⁷ M. Solon, *op. cit.*, p. 82-83.

¹⁸ I. Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, ediția a II-a, București, 1994, p. 52.

¹⁹ Gh. I. Bodea, *Mausoleul iubirii. Corespondență Octavian Goga-Veturia Goga*, București, 1997, p. 272.

²⁰ Prințul Nicolae de Hohenzollern, *op. cit.*, p. 55.

București cu iertarea deplină și cu binecuvântarea apostolică”²¹. Reprezentantul statului român care s-a deplasat la Vatican pentru semnarea Concordatului a fost Vasile Goldiș. Acesta a fost acuzat că a grăbit semnarea ca urmare a devotamentului său față de rege²².

După ce a fost rezolvată problema excomunicării, Ferdinand i-a solicitat lui Al. Averescu să formeze un guvern de uniune națională. La câteva zile, suveranul a trimis prin C. Hiott șefilor partidelor politice, Iuliu Maniu, Ion I. C. Brătianu, N. Iorga și A. C. Cuza o scrisoare identică, cerându-le să contribuie la formarea unui asemenea cabinet.

Pentru că Averescu nu a reușit să formeze un nou guvern, la 4 iunie 1927, de la reședința sa de la Scroviștea, Ferdinand i-a încredințat puterea lui Barbu Știrbei, care a alcătuit un cabinet eterogen, întrucât membrii lui făceau parte din mai multe partide politice. În jurul noului premier s-a creat o adevărată camarilă, inexistentă pe vremea regelui Carol I. Graba cu care s-a constituit noul cabinet a fost consecința evoluției rapide a bolii regelui Ferdinand, moartea sa fiind așteptată de toată lumea. Șeful statului a expediat, la 10 iunie 1927, o scrisoare lui Barbu Știrbei, prin care îi cerea premierului să nu permită întoarcerea lui Carol: „Spre a nu tulbura liniștea țării, m-am oprit de la mulțumirea sufletească de a-l revedea și în același sentiment, cer ca să nu se mai întoarcă în țară decât, precum s-a legat, când autoritățile legale îi vor îngădui”²³.

Așa cum era de așteptat, guvernul Știrbei a reprezentat o etapă de tranziție spre unul condus de Ion I. C. Brătianu. La depunerea jurământului de către noul cabinet la Scroviștea, atmosfera era extrem de tristă: „Pe scară, prin culoare miroase deja a mort. Regele ne așteaptă sus pe terasă, întins în vederea lacului pe un scaun lung de paie; pe fața lui de ceară numai ochii mai aveau viață (...), fiecare mișcare, fiecare gest al nenorocitului trăda apropiatul sfârșit”. Ferdinand le-a spus următoarele: „Eu am făcut ce am putut și mi-am iubit țara. Unire, unire. Căci numai așa veți putea răzbi. Să aveți grijă de toate. (...) Cuvintele muribundului cădeau încet și greu în tăcerea ce ne înconjură. (...) Scena era tragică: acest Rege care nu știuse să fie la înălțimea

²¹ C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VIII/7 (1926-1930), ediție de S. Neagoe, București, 1997, p. 73.

²² V. Anania, *Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, 1992, p. 57.

²³ C. Neagu, D. Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. III, București, 1980, p. 53.

soartei lui își răscumpăra toate păcatele prin stoicismul cu care își înscăuna Ministerul funeraliilor sale²⁴.

Au avut loc alegeri parlamentare în zilele de 7 și 10 iulie 1927 care au dat câștig de cauză reprezentanților PNL. Apoi, Corpurile Legiuitoare au fost convocate pentru ziua de 19 iulie 1927 pentru validarea numărului minim de jumătate plus unu din numărul mandatelor. Câteva ore mai târziu, la 20 iulie, s-a anunțat printr-un comunicat oficial că regele a murit la orele 2 și 15 minute. Prințul Nicolae avansează în memoriile sale ideea că Ferdinand a încetat din viață încă din 18 iulie 1927, spre dimineață²⁵. N. Iorga indica peste ani că moartea suveranului s-a produs în data de 19 iulie 1927²⁶. Armand Călinescu afirmă în însemnările sale politice: „S-a șoptit stăruitor că regele ar fi murit cu câteva zile înainte și că lucrul a fost tănuțit pentru a nu se ivi complicații din lipsa unui Parlament legalmente constituit²⁷”.

Ceea ce aflăm din memoriile lui N. Iorga referitor la ultimele zile din viață ale regelui Ferdinand sunt din informațiile aflate de autor de la terți: „Acuma, după deschiderea Parlamentului, pe Rege îl pot lăsa să moară. Stă toată ziua în cortul din fața Palatului de la Sinaia. Un mort: abia poate să vorbească. Unele doamne de la Curte au oroare și îl evită²⁸”.

Stelian Popescu consemna în jurnalul său că a plecat imediat la Sinaia, să constate, ca ministru de justiție, moartea regelui Ferdinand. Când a ajuns la destinație la ora 6 și 30 de minute, regele murise deja și „era întins pe pat, îmbrăcat deja într-o uniformă de vânători de munte, care mai pe urmă a fost tăiată de medicul legist, fiindcă după răcirea cadavrului nu se mai putea scoate de pe corp și astfel s-a putut face îmbalsămarea.

După îmbalsămare, a fost cu greu îmbrăcat într-o uniformă de cavalerie (...). După îmbalsămare corpul a fost expus pe un catafalc în holul Palatului²⁹”.

²⁴ C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 143.

²⁵ Prințul Nicolae de Hohenzollern, *op. cit.*, p. 37.

²⁶ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939, p. 455.

²⁷ A. Călinescu, *op. cit.*, p. 70.

²⁸ N. Iorga, *Memorii*, vol. V, București, p. 234.

²⁹ S. Popescu, *Amintiri*, ediție de I. Opreș, București, 2000, p. 239.

Și Raoul Bossy descrie înfățișarea lui Ferdinand după moarte: „În strâmtul său culcuș, cu fața răbojită de cutele ultimelor suferințe, bătrânul Domnitor ajunsese în sfârșit la limanul liniștei. Capul îi era legat sub bărbie cu un fular de mătase. Paloarea feței lui slăbite accentua parcă toată finețea aristocratică a trăsăturilor sale”³⁰.

În privința cauzei morții, medicul Severeanu a stabilit următoarele: „un neoplasm la partea de jos a intestinului gros (...). Din cauză că afecțiunea a fost întârziată și ocupa o regiune a intestinului foarte dificil de a fi îngrijit, nici nu se putea opera.

Aplicarea Radiului în doză masivă abia a putut prelungi viața pacientului, dar care, tot din împrejurarea că leziunea era prea sus, prin urmare imposibil a se vedea locul unde se aplică Radiul, precum și din cauză că infecțiunea se generalizase, țara a pierdut pe marele Rege Ferdinand”³¹.

În astfel de situații, o consecință firească a fost și citirea testamentului și codicilului. Ultimul a fost întocmit la 11 ianuarie 1926. El subliniază că renunțarea la tron a principelui Carol a fost o încercare pentru familia regală. Suveranul sublinia că măsurile întreprinse au fost impuse „de interesele Statului și ale Coroanei” și de aceea a adus unele modificări testamentare. Astfel, partea sa de moștenire din moșia Sinaia-Predeal, castelul Peleş, celelalte castele, clădiri și stabilimente, precum și clădirile din București „care-i sunt absolut necesare viitorului Rege, să revie urmașului meu pe Tronul României din Familia mea, iar în timpul minorității sale să se bucure de folosința și de veniturile lor iubita mea soție Regina Maria.

Voesc ca partea rezervată ce se cuvine fiului meu Carol s-o primească în bani și efecte. Luând aceste noi dispozițiuni, potrivit dorinței ce întotdeauna am avut de a spori mijloacele noului Rege al României, rog cerul ca să ajute pe iubitul meu fiu Carol în noua viață ce singur și împotriva voinței noastre și-a ales-o și să facă urmările acestei alegeri cât mai ușoare pentru el și pentru țară”³².

³⁰ R. Bossy, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. I (1918-1937), ediție de S. Neagoe, București, 1993, p. 125.

³¹ C. D. Severeanu, *Din amintirile mele (1853-1929)*, vol. II, București, 1929, p. 86.

³² M. Solon, *op. cit.*, p. 83-84.

După ce Stelian Popescu a întocmit actele de deces ale regelui Ferdinand, corpul fostului monarh a fost dus cu un tren special la București, fiind expus timp de două zile în marele salon de la Palatul Cotroceni, pe unde au trecut mii de oameni care i-au adus un ultim omagiu³³.

În ziua de 23 iulie 1927, regele întregitor de țară a fost înmormântat modest, așa cum și-a dorit, „cu o pompă vană și rece”³⁴, în biserica mănăstirii Curtea de Argeș, alături de unchiul său Carol I și de mătușa sa Elisabeta.

Marele absent al ceremoniilor funebre a fost Carol. Elena Lupescu arăta în memoriile sale: „Când a venit vestea că Regele Ferdinand este grav bolnav și situația e disperată, Carol a fost cuprins de o adâncă durere. S-a rugat mult să-i fie îngăduit să meargă la București. Și eu însămi m-am rugat de dânsii să i se permită să îngenuncheze lângă patul tatălui său și să-și ia rămas bun. Nu se putea însă. Cu sânge rece a fost oprit să plece. A fost chiar amenințat că dacă va încerca să intre în țară, va fi oprit la graniță”³⁵.

Martor al evenimentelor, marele ziarist Pamfil Șeicaru scria peste ani: „La moartea Regelui Ferdinand, pentru Ionel Brătianu se puna, în tot dramaticul ei complex, problema viabilității monarhiei, pe care încerca să o salveze. El vedea clar că întoarcerea prințului Carol și proclamarea lui ca rege ar zdruncina bazele morale ale monarhiei”³⁶.

KING FERDINAND'S OF ROMANIA LAST YEARS OF LIFE

(Abstract)

This article illustrates the last few years of King Ferdinand's life, as tossed as his entire reign. Although he used to suffer from ill health from the time of World War I, the King tried to be a factor of stability on the Romanian political stage, but he was constantly put to shade by the Liberal leader, Ion I. C. Brătianu. Additionally, the issue of Prince Carol's abdication also aroused. The sole consolation at the end of his reign was his reconciliation with the Catholic Church, transposed in the Vatican Concordat.

³³ I. Scurtu, *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică*, București, 1995, p. 120-121.

³⁴ N. Iorga, *Supt trei regi*, București, 1932, p. 356.

³⁵ E. Lupescu, *Memoriile doamnei Elena Lupescu*, București, 1928, p. 19-20.

³⁶ P. Șeicaru, *Istoria partidelor național, țărănist și național țărănist*, București, 1963, p. 314.